

ДІЛОВИЙ ДИСКУРС ТА ЙОГО ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛЬОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Л. П. Науменко

Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка

Статья посвящена проблеме определения делового дискурса (бизнес-дискурса) в контексте экономического дискурса. Рассматриваются функционально-стилистические особенности делового дискурса, в том числе его жанры, тональность и регистры.

Ключевые слова: деловой дискурс, бизнес-дискурс, официально-деловой стиль, жанр, тональность, регистр

Статья посвящена проблеме выделения делового дискурса (бизнес-дискурса) в контексте экономического дискурса. Рассматриваются функционально-стилистические особенности делового дискурса, его жанры, тональность и регистры.

Ключевые слова: деловой дискурс, бизнес-дискурс, официально-деловой стиль, жанр, тональность, регистр

The paper is devoted to the problem of business discourse in the context of the economic discourse. Functional stylistic peculiarities of business discourse are considered as well as its genres, tonality, and registers.

Key words: business discourse, official style, genre, tonality, register

Захоплення сучасної лінгвістичної науки антропоцентричними та комунікативними дослідженнями призвело до вирізнення та активного дослідження такої макрокатегорії мови, як дискурс. Термін *discourse* вперше був уведений у науковий обіг в 1952р. Харрісоном в контексті терміносполучення *discourse analysis* на позначення «методу аналізу зв'язного мовлення (або письма)» [1, с.100]. Поступово тлумачення дискурсу в гуманітаристиці набуло більш окреслених контурів. Дискурс став визначатися як деякий мовний абстракт, що віртуально існує у надрах живої національної мови, або штучні мовні обмеження, що виконують певну соціальну функцію, «сурогатні» підмови. За ілюстрацію таких штучних «субмов» можуть правити мови науки, мистецтва, мови політичних співтовариств [2, с.16]. Кожна така підмова створює власну картину світу, особливий «ментальний світ». У просторово-часовому континуумі живої мови вільно співіснують різні дискурси: міфологічний, релігійний, науковий, філософський, ідеологічний тощо.

Таким чином, кожен дискурс – це особлива підмова, особлива мовленнєва практика, що застосовується у певних функціональних сферах мовної спільноти. Проблема визначення ділового дискурсу полягає, в першу чергу, у визначенні його місця в континуумі загальної національної мови (в нашому випадку – англійської). При цьому слід зазначити, що наукове обґрунтування поняття бізнесу як особливої форми економічної діяльності відбулося у 2-й половині 20-го ст., хоча перші спроби були зроблені Річардом Кантільйоном у 17-му та Жан-Батістом Сейєм у 18-му ст. З розмежування економічної теорії на макро- та мікроекономіку (перша згадка про це датована 1933 р.) бізнес став предметом дослідження мікроекономіки, де і отримав своє наукове підґрунтя. Таким чином, діловий дискурс (також бізнес-дискурс) можна вважати різновидом макроекономічного дискурсу, хоча існує думка, що відокремлення економічного дискурсу, незважаючи на бурхливий розвиток економічної термінології, не відбулося. [3, с.12].

Хоча дискурс, який продукується на рівні макроекономіки або на рівні всього суспільства, також має свою мовленнєву практику, а саме: парламентські слухання з економічних питань, обговорення економічних законопроектів і постанов, економічні передвиборні програми депутатів, економічні студії та диспути, публічні виступи економістів, опитування громадської думки та референдуми тощо.

На відміну від економічного дискурсу, діловий дискурс актуалізується у чотирьох основних сферах. Це комерція, виробництво, фінанси та посередництво. Кожній із зазначених сфер притаманні свої особливості, спричинені: тематичним та інтенціональним спрямуванням, термінологією та особливостями її вживання, правилами професійної поведінки учасників спілкування, що дає підстави вважати їх різновидами ділового дискурсу.

В сучасній теорії дискурсу прийнято визначати такі його параметри, як стиль, жанр, регистр. Згідно Тойн ван Дейка, стиль залежить від типу дискурсу (новини, передова газетна стаття, політична пропаганда) або від точки зору мовця чи письменника. Стельовий аналіз може також визначати типові жанри (історія чи звіт), соціальну характеристику (формальний – неформальний), приналежність до певної культурної спільноти (англійської чи латиноамериканської) [4, с.11-12].

Проблема стилів має глибоку історію, що бере початок з давньої Греції та Риму, розроблялася у «теоріях трьох стилів» в Європі в епоху літературного класицизму 17-18-го ст. та М.В.Ломоносовим в Росії. Основним принципом диференціації мови, згідно стельової характеристики, є добір і комбінація існуючих мовних засобів, що передбачає поняття норми. В мовознавстві стиль визначається як «різновидність мови, закріплена в певному суспільстві традицією за однією з найбільш загальних сфер соціального життя, і як така, що відрізняється від інших різновидів тієї ж мови за всіма основними параметрами – лексикою, граматиною, фонетикою» [5, с.494].

В навчально-методичній та довідковій літературі офіційно-діловий стиль (від *lat. officium* – служба) визначається як «один з функціональних стилів літературної мови, який задовольняє потреби суспільства в оформленні ділових стосунків між організаціями й установами, а також між членами суспільства в офіційній сфері їх спілкування» [6, с.182]. Офіційно-діловий стиль прийнято розмежовувати на два різновиди, або підстили, – дискусійно-діловий та адміністративно-канцелярський; за класифікацією Д.Э.Розенталя та М.А.Теленкової, на офіційно-документальний та побутово-діловий [7, с.345]. Дискусійно-діловий стиль (підстиль) вважається «різновидом *публіцистичного*¹ стилю усного монологічного мовлення, який застосовується у виступах під час обговорення різноманітних питань на зборах трудових колективів, ділових нарадах, семінарах, засіданнях тощо» [6, с.65]. Адміністративно-канцелярський підстиль – це «мова офіційних паперів, пов'язаних з виробничою діяльністю людей» [8, с.7]. Наведена стильова характеристика обмежена поділом на усний та письмовий аспекти ділового дискурсу, ігноруючи жанрове розмаїття його усних та письмових проявів.

Поняттю жанру в англійській теорії дискурсу відводиться значно більше уваги, ніж поняттю стилю, що пояснюється інтересом сучасної лінгвістики до соціальних аспектів мовлення і виділенням в ньому, згідно теорії мовленнєвих актів Остіна-Сьорля, мовленнєвих подій на зразок: молитва, проповідь, бесіда, пісня, промова, вірш, лист, роман. Іноді поняттям *складний жанр* (*complex genre*) підміняються поняття *функціональний стиль*, наприклад клерикальний (*a church service*) [9, с.156].

У вітчизняній літературі жанр (*фр. genre*, від *лат. genus (generis)* – рід, вид) визначається як «різновид функціонального стилю, форма мовного спілкування, продиктована певними умовами побудови композиційно цілісного висловлювання. В офіційно-діловому стилі – це жанр наказу, протоколу, заяви і под.» [10, с.60]. Якщо у визначенні говориться про мовне спілкування (а воно може бути як усне, так і письмове), то у наведеному прикладі відсутня ілюстрація його усної частини, а перелічені жанри ділового письмового спілкування далеко не повні. Навіть при першому перегляді можливих форм письмової комунікації у діловому дискурсі можна продовжити їхній перелік за рахунок таких жанрів, як анкета, діловий лист, звіт, пам'ятна записка, угода, інструкція, специфікація, прайс-лист, бізнес-план, фінансова документація. Усна частина ділового дискурсу передбачає такі основні жанри – співбесіда, телефонна розмова, нарада, ділові переговори, презентація, конференція, щорічні збори акціонерів. Поділ ділового дискурсу на усний і письмовий дещо штучний, тому що деякі жанри об'єднують обидві форми спілкування. Так, усна співбесіда може записуватися на аудіо- або відеоплівку з подальшим її обговоренням, результати співбесіди мають мати обов'язкову письмову фіксацію у вигляді анкети з оцінкою та висновками комісії щодо кандидата на посаду/співробітника; телефонні розмови на деяких фірмах також записуються на аудіоплівку з подальшою їх роздруковкою та обробкою; ділові/виробничі наради протоколюються та/або записуються на плівку; результати ділових переговорів письмово фіксуються у вигляді (попередніх) угод, результатів конференцій та щорічних зборів акціонерів висвітлюються у матеріалах та звітах. Щодо презентації, то її повний текст або тези готуються заздалегідь у письмовому викладі. Вищесказане дає підстави говорити про певний симбіоз деяких жанрів ділового дискурсу.

Офіційно-діловий стиль відповідає офіційним стосункам, до яких належать виробничі стосунки та стосунки у сфері соціальних контактів (обслуговування). Офіційність/ неофіційність спілкування проявляється в його тональності. Тональність – це комплекс формально-змістових характеристик, які залежать від стосунків учасників дискурсу (комунікантів). Тональність визначається за такими параметрами: структурно-композиційна форма висловлювання, співвідношення вербальних та невербальних засобів, якість мовного продукту, добір мовних засобів. Офіційне спілкування більш регламентоване за формою (в межах певного жанру); більшою мірою спирається на вербальні, ніж на пара- та екстралінгвістичні засоби, менш емоційне; краще за якістю мовного продукту, менш імпульсивне і, як правило, підготовлене; оформлене мовними засобами в межах літературної норми [11, с. 57].

Тональність іноді визначається через реєстри як ситуативно обумовлені варіанти стилю. В межах офіційного стилю розрізняють паритетний та авторитарно-командний реєстри. Термін “паритетний” застосовується на позначення спілкування рівноправних за соціальним статусом комунікантів. Авторитарно-командний реєстр характеризує спілкування нерівноправних партнерів.

Примітки

¹ Ми не згодні з автором щодо приналежності дискусійно-ділового різновиду монологічного мовлення до публіцистичного стилю. Основною функцією публіцистичного стилю є вплив на політичну свідомість аудиторії (як правило на рівні суспільства в цілому), його твори є засобом суспільного виховання, формування громадської думки, засобом агітації та пропаганди. На противагу, офіційно-діловий стиль обмежений професійною сферою застосування, має дещо інші (неполітичні, а суто економічні) функції, хоча і передбачає інформативність та вплив на аудиторію, в даному випадку – професійнальну.

Література:

1. The Linguistics Encyclopedia / Ed. by K.Malmkjær. – L. & N.Y.: Routledge, 1996. – 575 p.
2. Лук'янець В.С., Кравченко О.М., Озадовська Л.В. Сучасний науковий дискурс: Оновлення методологічної культури: Монографія. – К.: ВІПОЛ, 2000. – 304 с.
3. Белова А.Д. Поняття “стиль”, “жанр”, “дискурс”, “текст” у сучасній лінгвістиці // Вісник. Іноземна філологія. – Вип. 32-33. – 2002. – С.11-14.

4. Dijk T. van. *The Study of Discourse // Discourse as Structure and Process* / Ed. by T. van Dijk. – Vol.1. – L.: Sage Publ., 1998. – PP. 1-34.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н.Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
6. Куньч З. Риторичний словник. – К.: Рідна мова, 1997. – 341 с.
7. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1985. – 399 с.
8. Паламар Л.М., Кацавець Г.М. Українське ділове мовлення: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1997. – 296 с.
9. Richards J.C., Platt J., Platt H. *Language Teaching and Applied linguistics*. – Harlow: Longman, 1966. – 423 p.
10. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я.Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.
11. Базина М.П. Английский язык как учебный предмет и средство общения: Учеб. пособие. – М.: ЧеРо, 1999. – 112 с.